

היחס בין התורה למצוות עפ"י משנת המהר"ל

הרב אורן סיטבון

- א. פתיחה
- ב. התורה היא סדר העולם
- ג. הופעת הסדר במצוות או בתורה?
- ד. פרשת דרכים
- ה. היכן לרכז את המאמץ?

פתיחה

במאמר זה ננסה לברר את היחס שבין תרומתו של לימוד התורה לאדם לבין תרומתן של המצוות לאדם, הן כאשר כל אחד מאלה עומד בפני עצמו והן כאשר הם מתנגשים, ויש לדעת איזה מהם במעלה גבוהה יותר. לשם כך, נבחן מהי מטרת המצוות מחד גיסא, ומהי מטרת לימוד התורה מאידך גיסא. מתוך כך נגיע לברר את הנפקות לנו, בני תורה הנמצאים בתוך עולם הישיבה, כיצד יהא עלינו לנהוג בהתרחש התנגשות בין שני הערכים הללו.

התורה היא סדר העולם

המהר"ל פותח את מאמרו "נתיב התורה" בפסוק מספר משלי¹ "ויורני ויאמר לי יתמוך דברי לבך, שמור מצוותי וחיה". לדעת המהר"ל בפסוק זה שלמה המלך רצה ללמדנו שה' נתן לנו את התורה כדי שהיא תתמוך באדם. מכאן, שהאדם צריך תמיכה, והתורה היא זו שממלאת את משימת התמיכה באדם.

לשם מה נדרשת תמיכה של תורה?

התמיכה דרושה הן במישור הכללי והן במישור הפרטי. תמיכה זו מתבטאת בעיקרון שהתורה היא סדר העולם וכן סדר לפרט.

העולם תלוי בתורה. המדרש במסכת שבת² מלמדנו שאם אין ישראל מקבלים את התורה, חוזר העולם לתוהו ובוהו. מכאן שהתורה היא קיום העולם. כדי להבין עקרון זה המהר"ל מלמד אותנו מושג חדש - התורה היא סדר העולם.

עלינו להבין את המושג שנקרא סדר. כשאנו מדברים על קיום העולם כמכלול - כל המציאות תלויה בקיומו של סדר, וללא סדר אין למעשה קיום של העולם.

¹ משלי ד', ד'.

² מסכת שבת דף פ"ח, ע"א.

בעולם קיימים כוחות רבים ושונים הפועלים במקביל ובו זמנית. אם ניתן לכל אחד מהכוחות הללו חופש מוחלט, ללא מסגרת שתתחם את פעולתו, התוצאה תהיה תוהו ובוהו, מלחמה וחורבן.

כדי למנוע מצב של תוהו ובוהו ומלחמה, חייב להתקיים סדר המתבטא בכך שלכל כוח בנפרד יש מטרה, ומעל לכל הכוחות כולם קיימת מטרת על - ערך עליון, שכל הכוחות כולם שואפים אליו וכפופים לו. מצב זה ניתן להגדיר כסדר של הכוחות. סדר זה, שמניע את כל הכוחות כחטיבה מתואמת נקרא – "שלום".

עולם שאין בו מטרת-על הוא עולם של תוהו ובוהו.

אלפיים שנות האנושות לפני שניתנה תורה לעולם היו תוהו(מלחמה).

אמנם, מרבית האנושות חיה בתפיסת עולם שהחיים הם מלחמה. אך לעומתם, תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם. כלומר, תלמידי חכמים עוסקים במשימה חשובה – עליהם להחדיר לתודעת האדם שיש סדר שעל פיו מסדרים ומארגנים את כל הכוחות כדי לממש את מטרת-העל – להשיג סדר בעולם.

האדם כפרט שואף להגיע לעולם שבו שורר סדר, והוא מחפש סיוע ותמיכה להשגת מטרה זו.

חז"ל אומרים לנו: "בעשרה מאמרות נברא העולם."³

והרי העולם יכול היה להיברא במאמר אחד? מסביר המהר"ל שהמספר 10 הוא דבר אחד מקושר, כללי, כלומר, הרבה בחינות שמאגדות תחת רעיון אחד, ואילו ה-9 זה הפך הדבר.

יש בעולם הרבה חילוקים, ולעומתם יש דבר שיטתי עקרוני, וצריך לחבר ביניהם כדי לקבל את הפנים האמיתיות של העולם. מס' 10 זה עקרון שמאגד את הפרטים.

ולכן, האות י' מסמלת את המס' 10 שהרי האות י' אינה ניתנת לחלוקה, כלומר הי' אינה פרט, אלא ענין עקרוני שאי אפשר לחלקו.

הלב האנושי מחפש את האחדותיות .

כשאדם חי על פי שיטה, הוא מסוגל להתמודד גם עם הפרטים שעדיין לא מאוגדים

- גם עם ה-9 .

וזה נקרא שצדיקים מקיימים את העולם - הם חיים את חייהם בצורה מסודרת וכך הם מביאים שלום.

אבל, כאשר אחד ממאן בסדר הכללי הוא נקרא "רשע" - מי שלא לומד תורה יוצא מן הסדר, מה זה רשע? זוהי שיטה שנותנת לגיטימציה לפרטיות ומכוונת לחורבן העולם.

זו הכוונה שבעשרה מאמרות נברא העולם, ולא במאמר אחד.

³ אבות פרק ה'.

ולכן צריך קודם-כול לסדר את האישיות שלנו, ליישר את הנפש – "תורת ה' תמימה משיבת נפש"⁴. כשאדם מבין שהחיים לא סובבים סביב הפרטיות שלו, הוא מבין את העיקרון של הכלליות, ומכאן נובע "ואהבת לרעך כמוך"⁵. כל התורה כולה באה לומר לך שאין ציר של "אני ואתה", אלא הכל מסתובב על ציר אחר - ציר של "ואהבת לרעך כמוך" הכול אחד, הכול כלל.

המהר"ל מוסיף עוד נושא, כאמור לעיל, בפסוק: "ויורני ויאמר לי"- "ויורני" מלשון הוראה.

מדוע התורה נקראת הוראה, הרי אפשר לקרוא לזה בשם אחר - "חכמה גדולה" וכו'?

מה מיוחד דווקא בשם תורה?

המהר"ל מביא את הפסוק שהוא לשון הוראה, מפני שהתורה מורה לאדם את הדרך שזוהי תכליתו. כלומר, ה' הורה לאדם ע"י התורה את תכליתו הסופית - ייעודו- אידיאלים של עולם הבא.

התורה מתמודדת עם נושא נוסף - שצריך להורות לאדם את הדרך לעולם הבא.

יש הבדל בין תורה לבין כל החכמות – כל החכמות עוסקות בעולם הזה, החכמה האנושית מנסה להסביר את החיים כפי שאנו קולטים אותם. אך, אף חכמה אינה עוסקת בתופעה האנושית הייחודית לאדם, שהוא רוצה תנועה, אדם רוצה תנועה, להבדיל מכל היצורים בטבע שהם נעים רק לצורך קיומם. האדם בתוך עצמו יש לו נטייה מאוד חזקה לתנועה- לשיפור. אדם לא יכול לעמוד היכן שהוא, האדם כל הזמן רוצה להשתכלל, מחפש התקדמות. זה נובע מצורך בסיסי של האדם ללכת לקראת משהו, אדם יכול להשלות את עצמו שהמשהו הזה הוא כאן בעולם הזה, אך לא. אנו רואים שבתוך האדם יש מרכיבים, שמוליכים אותו לכיוונים שאינם נמצאים כאן, בעולם הזה, כלומר, לא ממוקדים רק בשאלה הקיומית. מכאן, שיש באדם כוחות שהם לא קשורים לעולם הזה, שמטרות העולם הזה הם לא חזות הכל בשבילו. הם לא ניתנים להסברה במושגים של חכמת-אנוש רגילה.

חכמת המוסר- אנו מגיעים אליה כעת ממקום אחר. קודם הגענו אליה מתוך רצון לסדר את החוקיות בעולם למשהו כללי כדי לארגן את כל הפרטים. ואילו כעת אנו מגיעים לחכמת המוסר מתוך הבנה, שיש לאדם נטייה להתקדם אל דבר שהוא לא צורך קיומי. איך מתמודדים עם הכוח הזה? על ידי התורה!

⁴ תהילים י"ט, ח'.

⁵ ויקרא י"ט, י"ח.

הופעת הסדר במצוות או בתורה?

בגמ' במסכת עירובין נאמר:

"אמר ריב"ל המהלך בדרך, ואין לו לוויה, יעסוק בתורה.⁶"

לכאורה, מה החידוש? תמיד צריך לעסוק בתורה! אלא שאין מדובר כאן בעיסוק במצוות-תורה, אלא בהעמדת תשתית לתורה. כאן ריב"ל עוסק במצב מצוקה כאשר אדם בדרך ואין לו לוויה, אז הוא מוכרח לעסוק בתורה, שנאמר "לוויית-חן", בדומה למה שנאמר "חש בראשו יעסוק בתורה". במצב של מצוקה -

הפתרון הוא התורה.

המהר"ל מבין שרבי יהושע בן לוי מחבר כאן בין הפתרון למצב הבריאותי של אדם לבין מצב של ההליכה בדרך כשהפתרון של שניהם הוא התורה. המהר"ל מביא אותה תשובה לשני המצבים. אם כן, עלינו לבחון מהו הקשר בין שניהם.

ראשית, נבחן מה הבעיה ללכת לבד בדרך התשובה לכך היא שהדרכים הן בחזקת סכנה. בדרכים אין יישוב אדם, ומחוץ למקום היישוב יש שם פגעים וכו'.

אדם החי בעולם, הוא יצור חברתי, ורוצה לחיות במקום שבו חיים בני אדם אחרים.

כיצד אדם מזהה בקרבו את מהות האדם שבו?

זיהוי זה נוצר דווקא מעצם היותו בין אנשים. המגעים והתקשורת בין בני אדם מגלים לאדם את היסודות הבלתי אנוכיים שבו, - את הוותרנות, הסלחנות, וכדומה. כשהאדם נמצא לבדו בטבע. הוא עלול לאבד את עצמו כי אין לו צורך בגילוי הערכים הללו, שכן כל הווייתו היא לדאוג להישרדותו, לקיומו שלו. האישיות שלו נשארת פרטית. אין לו מפגש עם הצד הכללי שבו, ולאט לאט הוא שוכח את כל הקומה האנושית שלו.

כך, כאשר האדם הולך בדרך לבד, הוא מתרכז רק בצרכים הפרטיים שלו, אין לו כל דאגה לכלל. וכשמצב זה נמשך לאורך זמן, האדם מאבד את סגולותיו החברתיות. כשישוב ויבוא במגע עם החברה, החיסרון הזה יתגלה. מכאן ניתן להסיק שיציאה מהיישוב היא מצב מסוכן, כשהאדם לבדו בדרך בעצם פרטיותו, הוא עלול להיות מזיק, והמזיקים פוגעים בו.

מי הם המזיקים? אלו הן הנטיות הפרטיות של האדם, החסרונות הפרטיים שבו. לעומת זאת, במקום יישוב החברה הכללית מצליחה להביא לידי ביטוי את התכונות החברתיות שבאדם ומעמעמת את הקטנות הפרטית הטמונה בו.

אם אדם הולך לבד בדרך, אם התגלגל האדם למצב כזה שבו הוא נמצא לבד בדרך, התרופה היא לעסוק בתורה, שכן התורה מבטאת את סגולת הכלליות שבאדם ומחסנת אותו מפני יצריו

⁶ ערובין נ"ד, ע"א

הפרטיים. התורה תמנע את ההשתקעות בפרטיות. העיסוק בתורה מעורר אצל האדם מחשבות כלליות, מחשבות העוסקות בכלל, וזוהי ההדרכה לסלול את הדרך לעולם הבא. ההליכה מטרתה להיות מובילה לעולם הבא. הכוונה באזהרה, שבדרך יש סכנות, היא שכשהולכים לבד – דהיינו כשהצד הפרטי שולט ודואג אך ורק לצרכים בעולם הזה, - בסופו של דבר זה מה שמוציא את האדם מהעולם.

הואים עוד שהתורה יוצרת תנועה, שהתורה מסדרת את התנועה האנושית, את המוסר האנושי. התורה מפגישה אותנו עם המוסר האנושי. כך בונים מוסר אמיתי על ידי תורה. זוהי ההרמוניה - שהכל עובד ביחד, זוהי אחדות, שיש סדר { ואם לא כך, ישנה מחלה - יש נתק }. הכאב הפיזי מגלה את הריקבון, את הנקודה הבעייתית שבפנימיות, וכך מגלים את התורה כתשתית לכול.

לכן, המחלה היא יציאה מן הסדר. אדם חולה ילמד תורה שהיא הסדר, שהרי מחלה היא שינוי מההרמוניה של החיים, והתורה היא תיקון היציאה מן הסדר, באופן כללי - היא חזרה לבריאות. איך זה קורה? למה הכוונה? למהר"ל יש שני כיווני הסבר.

{א} כפשוטו {ב} כמשל

בכל מקרה תמיד התורה היא רפואת הנפש הגורמת לרפואת הגוף.

בהסבר הראשון המדרש בנוי בצורה של רבותא.

בפרק כיצד מעברין (עירובין נ"ד ע"א):

"אמר ר' יהושע בן לוי: החש בראשו יעסוק בתורה שנאמר: "חן הם לראשך", החש בגרונו יעסוק בתורה שנאמר: "וענקים לגרורותיך", חש בבני מעיים יעסוק בתורה שנאמר: רפואת תהי לשרך, חש בעצמותיו יעסוק בתורה שנאמר: "ושיקוי לעצמותיך", חש בכל גופו יעסוק בתורה שנאמר: "ולכל בשרו מרפא". כלומר, בכל פעם חידוש יותר גדול ומסעיר, עד כמה התורה יכולה לעזור בענייני הבריאות.

1. החש בראשו: הראש מייצג את החשיבה, הוא איננו איבר פיזי רגיל. כשהראש כואב יעסוק בתורה כי המחשבות לא מסודרות, השאיפות לא מאורגנות, ולכן יעסוק בתורה שתתקן חזרה את הסדר ותסלק את כאב הראש. הכאב הוא סימפטום לבעיה רוחנית, וכך גם הפתרון.

2. חש בגרונו- הגרון הוא למטה מהראש, הגרון הוא כלי שבאמצעותו השכל רוצה להתבטא. כשיש כאב גרון היכולת לבטא את העולם הפנימי נפגע. מה נתקע? המחשבות והשאיפות נתקעו. המהר"ל רוצה להסביר כמה אדם הוא יצור רוחני בכך שהבעיות של סדר החיים משפיעות עליו ואי אפשר להסתכל על האיברים הפיזיים רק

בתור כאלה, אלא שהם גם משרתים את האישיות. ואם יש בעיה באישיות - זה משפיע על הכלי, אי אפשר לנתק זאת.

3. בני מעיו- משקף את הלב - הרגשות, הנשימה, שהרי הנשימה והלב מושפעים מהמצב הרגשי שנתון בו האדם. המצב קשור למצב האישיותי של האדם, יש קשר עמוק בין מי אתה, איך אתה מסודר, ולכן אין להתפלא שאם יש מחלה ברגש העולם הרגשי אינו מאורגן, ולכן צריך לחזור לשורש כדי לסדר הכל מחדש.

אנו רואים מכך שהתורה היא הרמונית, התורה היא חזרת המחשבות הכלליות לחיים, היא ההיפך מהחולי, מפירוק ההרמוניה.

התורה היא הגישה הכללית לחיים, וממילא כשהצד הכללי חוזר זה משליך על כל הפרטים כולם, כל פרט מסתדר במקומו, אפי' המציאות הפיזית החולה מתארגנת. וודאי שכך גם המחשבה, הראש, הגרון, הדיבור וכו' כמו שראינו.

העצמות - גם בעצמות שהן יותר פיזיות, גם שם מקבלים רפואה, כי העצמות הן בניין האדם. בעצמות מתגלה צד של מבנה, עצם לעצם מתקרבת, ואז נוצר בניין, יש בזה צד הרמוני. אומנם זה פיזי, לא רגשי, אך בכל זאת מתגלה כאן שיש יצור אורגני, שכל העצמות מתחברות זו לזו, וזהו בניין- זהו סדר- תיאום. זהו הגילוי שישנו קשר אפילו בעצמות לעולם העליון.

למשל, במסכת גיטין⁷: "שמועה טובה תדשן עצם"⁸, כאשר ר' יוחנן פגש את המצביא הרומאי ששמע שיהפוך לקיסר, ובעקבות שמועה טובה זו לא הצליח לחלוץ את נעליו יוצא מכאן שהמבנה הנפשי משפיע על המבנה הפיזי כאמור לעיל.

ולכן, כאשר אדם מסדר את עצמו בתפיסה הכללית את מחשבותיו, אז כל הפרטים מתארגנים כי למעשה אין בעולם דבר כזה "פרטים", כי "הפרטים" זה חלק מדבר כולל.

כשאין תורה נדמה שיש רק פרטים, כי המבנה נשבר. אך כשהתורה תופסת את מקומה - הכול מבנה אחד.

כדי להמחיש רעיון זה נביא דוגמה מספר הכוזרי⁹, שכאשר הוא רוצה לחדד את ההבדל בין עם ישראל לגויים {מביא את מדרגתו של משה רבינו ששקול כנגד כל ישראל}, הוא לא אומר שישראל כולם צדיקים, אלא המבדיל בינינו לבינם הוא שאצלנו משה גופו לא כלה באש, לא היה חולה, ואין בו עייפות, כל המערכות לגמרי שונות. אין זה עוד פיתוח של האדם אלא מהות לגמרי שונה, סדר ושיטה אחרים והם משפיעים על כל הפרטים, בבחינת "כל עצמותי תאמרנה" - שכל העצמות הופכות ומדמות את האורגניות האישיותית. ואילו אצל הגויים זה שונה לגמרי. כי כל הסדר אחר לגמרי, שהרי אצלם יש פרטים.

⁷ גיטין נ"ו, ע"ב.

⁸ משלי ט"ו, ל'.

⁹ מאמר ראשון

נחזור אל הסדר. סדר זה כלליות, ואיך אם כן יוצרים סדר? התורה מוציאה אותנו מן הפרטיות, וזו הכוונה כשהתורה מבריאה אותנו, - חש בראשו יעסוק בתורה - שמסדרת את המחשבות. לכן, התורה היא רפואה כללית, ואילו חכמה אנושית מחזקת את הפרטים, חלקים מסוימים נרפאים. וזאת, כי התורה היא שכל אלוקי עליון, שמעלה את כל הפרטים למציאות אחרת. על בסיס הדברים דלעיל מבקש המהר"ל לברר את השאלה הבאה:

האם עיקר הרפואה {סדר} של התורה מופיעה דווקא בקיום המצוות, כלומר שהתורה מנחה אותנו בקיום מצוות, שיש שם מצוות כנגד האיברים, שהמצוות מהוות רפואה לגוף ולנפש. כלומר, האם עיקר ברכתה של התורה שהיא מסדרת את החיים למעשה, או שעיקר ברכתה של תורה היא לא בסדר המעשי, אלא בעצם לימוד התורה המביא לבריאות הנפש? דבר זה צריך ביאור עמוק שכן ישנה נטייה לומר, שהתורה היא המפתח לכל המוסר במובן המעשי. כלומר, התורה-במצוות הקיומיות שבה-היא המפתח למוסר, לכלליות הנפש. דיעה זו מובאת ברמב"ם¹⁰, שתורת ה', מצד קיום המצוות, מבריאה את כל כוחות הנפש. "תורת ה' תמימה משיבת נפש" מצד המצוות, וזה לכאורה עולה בקנה אחד עם הדיעה שהמצוות פונות אל הנקודות שבונות את האיזון הנכון שבנפש. אולם, מסביר המהר"ל שהיחס בין המצוות לתורה הוא כיחס שבין הנר לאור. בממד הזמן, נר הוא דבר זמני, ואור איננו זמני. כך גם מצווה, - איכותה ומשמעותה זמנית, לעומת תורה שהיא מעל ממד הזמן, גם בעולם הבא.

בפרק היה נוטל¹¹

את זו דרש ר' מנחם בר ר' יוסי - "כי נר מצווה ותורה אור" 12 - תלה הכתוב את המצווה בנר ואת התורה באור, לומר לך: מה נר אינו מגן אלא לפי שעה, אף מצווה אינה מגינה אלא לפי שעה. ומה אור מגן לעולם, אף תורה מגינה לעולם. ואומר: "בההלך תנחה אותך" 13 - בעולם הזה, "בשכבך תשמור עליך" 14 - זה מיתה, "והקיצות היא תשיחך" 15 - לעולם הבא. משל לאדם שהיה מהלך בדרך באישון לילה ואפילה, ומתיירא מן הקוצים ומן הברקנים ומן הפחתים ומחיה רעה ומן הליסטים, ואינו יודע באיזה דרך מהלך. נודמנה לו אבוקה של אור - ניצול מן הקוצים ומן הברקנים ומן הפחתים, ועדיין מתיירא מחיה רעה ומן הליסטים, ואינו יודע באיזה דרך מהלך. כיוון שעלה עמוד השחר - ניצול מחיה רעה ומן הליסטים, ועדיין אינו יודע באיזה דרך מהלך. כיוון שהגיע לפרשת דרכים (תמרורי דרך) - ניצול מכולם.

¹⁰ שמונה פרקים פרק רביעי.

¹¹ מסכת סוטה דף כ"א עמוד א'.

¹² משלי ו', פסוק כ"ג.

¹³ שם, כ"ב.

¹⁴ שם.

¹⁵ שם.

ניתן לחלק את מה שמזדמן לאדם המהלך, לשתי קבוצות – דברים שתלויים בזמן, ודברים שבמהותם מדריכים בדרך. על הקבוצה הראשונה נמנים אור ועלות השחר, ועל הקבוצה השנייה נמנית פרשת הדרכים.

המהר"ל מסביר שהעיקר איננו הזמן אלא היקף ההשפעה. ישנה השפעה מצומצמת, רחבה ורחבה מאוד. יש שני ממדים שאנו בוחנים דרכם את היחס בין התורה והמצוות- זמן ההשפעה והיקפה.

ההבדל בין שניהם דומה להבדל בין דבר כללי לפרטי. כאשר דנים בעקרון, או חוק-טבע, יש שני תופעות יסוד לכל חוק א' שהוא תמיד נכון- מה שהופך אותו לחוק. ב' שאנחנו נראה אותו בכל מיני מצבים-ההיקף שלו רחב} אם לא נראה אותו בכל מצב משמע שאינו חוק}. זהו ההבדל בין פרט לכלל, כלל הוא חוק.

מצווה= אירוע נקודתי, תורה= חוק.

מכאן שקיום מצווה הוא חלק מאירועי הגוף, אירועים בגוף הם מקריים, ובתוך האירועים הללו קיימות המצוות. לעומת התורה שהיא פגישה ישירה עם החוק שתמיד הוא נכון ונצחי.

לדוגמה – העולם הבא. בעולם הבא אין מצוות, בעולם הבא יש לימוד תורה. תלמידי חכמים אין להן מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, כי גם בעולם הבא הם לומדים תורה. מה ההבדל בין תורה למצוות?

מה ההבדל בין קוצים ופחתים לבין חיות רעות ולסטים? עד עכשיו הבנו שיש הבדל בין דבר קרוב לדבר רחוק. המהר"ל מעמיק ואומר שנקודת ההבדל היותר מחודדת, זה בין מה שאתה גורם לעצמך לבין מה שמישהו אחר גורם לך.

אתה הפלת את עצמך, אתה באת אל הקוץ. אך אריה בא אליך והוא תוקף אותך. ישנם שני סוגי בעיות בעולם הזה וצריך להבחין ביניהם. אומר המהר"ל: סוג ראשון של בעיות הוא בעיות שאדם מביא על עצמו, למשל:

בעיה ראשונה: אם אדם זורם עם החיים- הוא בהכרח מכניס עצמו לתוך בעיות. מה זאת אומרת? איך קורה שאדם נופל בלילה לתוך בור? זה קורה כשאדם הולך בחושך, ואין לו מושג איך יצעד את הצעד הבא. הוא קיבל החלטה לדרוך על שטח האדמה, הוא בוטח בחלק זה של האדמה, שם את מבטחו במציאות. הוא שעבד עצמו למציאות, החליט לקחת את הצעד הבא שלו, שהוא לחלוטין תלוי במציאות. הוא יכול היה להימנע מלעשות צעד זה ולהישאר במקום, כי אינו יודע מה לעשות אך הוא הימר על החיים שלו, והפיל את עצמו לבור. בעולם הזה בגלל זרימת הטבעיות בחיים, אדם מוצא עצמו מוכרח, חייב, לסמוך על כללי העולם הזה. כדי לתפקד אדם מרגיש שהוא חייב לסמוך על הנורמות המקובלות, על איך שהעולם הזה עובד, ואם אדם לא סומך על כך, הוא לא יכול להתקדם קדימה. כדי ללכת בעולם הזה אדם חייב

להמר. אך, ברגע שאדם מתנהג כך, הוא חייב להיות מודע לכך, שהפך את העולם הזה לקיר שעליו הוא נשען, שהפך את הטבעיות של החיים להיות משועבת לעולם הזה, וזהו - הבור. כשאדם מחליט שתבנית החיים שלו משועבדת לעולם הזה, הוא כורה לעצמו את הבור ובשביל זה באות המצוות שהן חבל הצלה. החבל הזה אומר לאדם: אם החלטת להמר עפ"י כללי העולם הזה, תקשיב לי טוב, כי אני מסמן לך נקודות שבהן אסור לך ללכת כי יש שם בורות. אמנם, לפעמים אין ברירה, חייבים ללכת ע"פי נורמות מסוימות של עולם הזה, אך לא בכל מקרה צריך להשתעבד כי אתה תאבד את צלם האנוש. אנשים לא שמים לב שבדרך הם עושים המון עוולות ובכך הורסים את האישיות המוסרית שלהם. לכן, המצוות משרטטות לאדם את האזהרות היכן יכולות להיות העוולות. המצוות באות לעזור לאדם שהחליט לחיות על פי כללי העולם הזה.

המטרות שלו נשארו "העולם הזה", דהיינו לזרום עם המציאות, אך המציאות היא קשה ושוחקת, ולכן על ידי המצוות, זוהי הדרך לא ליפול לבורות. מטרת המצוות-הצלה. הן שומרות על צלם אנוש. לכן אפשר לומר שמצוות שומרות על האדם במציאות של העולם הזה. על פי שעה (זמן) במצוות אדם עדיין נמצא בחושך, והן עוזרות לו בכך שמשמרות על האישיות שלו, על צלם אלוקים שבו. המצוות מאפשרות לאדם לפתח יכולת לצלוח את העולם הזה כדי לשמר את היסודות שבו. זה נקרא "עם הארץ" - אדם שחי על פי כללי הארץ - ("עם הארץ" זהו דבר חשוב, לא לזלזל בו). הוא משתדל לצלוח את כללי הארץ, ולשמר את הנפש שלו, הוא נשאר ישר (בור הוא מתחת לזה כמו שהגמרא בברכות אומרת: "עם-הארץ מלא במצוות כרימון").

צריך לדעת שאדם יכול לקיים את כל המצוות ובכ"ז המטרות שלו, שאיפותיו, יישארו אותו דבר. בעיותיו עדיין יהיו קיימות, ראשו עדיין לא שונה, כי הוא עדיין לא נפגש עם החוק. פגישה עם החוק תגלה תמונה שמתארת מחדש את העולם בצורה אמיתית יותר. עיניים אחרות על המציאות, ואז זה לא אותו אדם, ולכן "אין עם הארץ חסיד". חסיד שייך למגמות, לשאיפות. עם הארץ לא יכול להיות שייך למגמות, אולי לצדיקות, לדקדוק במצוות, אך לא לשאיפות, לא למגמות.

אולם, ערך לימוד התורה הוא הרבה יותר ממצוות, זהו ערך שונה. לכאורה, הוא הכי פחות מעשי. לדוגמה: נתקלת עכשיו בשאלה בחיי היום יום, מה עושים? המצוות נותנות לך מענה מייד. אולם, בלימוד תורה אתה נמצא בבית המדרש. כלומר, אדם שעולמו במצוות, השאלות עומדות לפתחו. אך אדם שמרכז חייו הם האידיאלים הנלמדים בבית המדרש, התורה מגינה עליו מבעיות שהחיים מציבים לפתחו מעצם קיומם. התורה מגדירה מחדש את אישיותו של

האדם, ולכן במבט התורני המחודש שלו אין הוא ניצב לפני בעייתיות שחיי העולם הזה מציבות לנו.

נכון שהמצוות גורמות שלא נהיה משועבדים לעולם הזה, אבל כשאתה חיי בעולם הזה לפי כללי העולם הזה, באות עליך בעיות גם אם אינך רוצה בהן, כי זו המטרה שהצבת לעצמך, ליהנות מהחיים. באות עליך התמודדויות קשות ומכשילות. המצוות פותרות לפי שעה את הבעיות, אך כשאתה פותר פתרון מערכתי, {לימוד תורה} הרבה התמודדויות לא קיימות אצלו, במובן מסוים אדם שכזה לא צריך את המצוות. מי שעובד לפי תפיסה זו, שאדם בא לעולם הזה ועקרונית לא מוכן לחיות לפי דפוסי העולם הזה, כי הוא שינה את דפוסי החשיבה שלו, נמצא במקום אחר, מבחינתו זה לא אותו עולם כמו מי שרק מקיים מצוות שהוא משועבד לעולם הזה. המצוות קובעות את האדם במציאות מסוימת, וזה מפאת מעשיו של האדם, אך ישנם דברים שרודפים אחריו, ולא יעזור דבר, כי אתה חלק מתבנית. וכאמור, המצוות נותנות לך כלים להתמודד עם מציאות זו, אך לא להתרומם ממנה הלאה. אולם, כשאתה עוסק בתורה זה אור, אין לסטים, אין חיות בעולם שלך, יש לך עולם אחר, זוהי מציאות אחרת, תורה זה שינוי הנפש, כל המערכת הנפשית השתנתה, אין פרטים, הכל השתנה. זה כלל. אתה בכלל לא מתעסק עם ההתמודדויות "הקטנות".

מדרגה שלישית - פרשת דרכים. כשהכללים שבך מאירים את כל אישיותך, זוהי מדרגה גבוהה יותר, זוהי שלמות, מתוך תורה אני בא לידי מעשים טובים, זה מאיר את כל חיי הפרטיים. וישנן שלוש דעות בגמרא איך מגיעים למדרגה שלישית זו. כאן הוויכוח מתחדד יותר בעניין הקומה השלישית. יש מצוות שהן מצילות, ויש מצוות שהן ביטוי של כללים.

זוהי בעצם שלמותה של התורה, שפעולות מעשיות שנובעות מכללים הן כבר לא פרטים. אדם שלומד תורה מבטא שינוי המטרות, שינוי התפיסה, שינוי של סדר העדיפויות, של ערכים. המבט כולו משתנה, ואת זה קיום המצוות איננו גורם. לימוד תורה בלב, בשכל, בעמל, מחדיר יותר ויותר את תפיסת החיים הנצחית כאן בעולם הזה. הבעיות לא באות אליך, אתה פשוט לא מתמודד כי הן לא מגיעות. אדם כזה - "לעשות כסף" זו אינה מטרה מבחינתו, לא בשביל זה הוא בא לכאן, ממילא לא ילווה בריבית, ולא ילין שכר שכיר, וכו'. לכן ממילא לא צריך את המצוות כדי לא ליפול לשם.

לשם המחשה ניקח לדוגמה את השבת אצל תלמידי חכמים ואצל עם הארץ. אצל עם הארץ ישנה שבת בשביל לומר לו שעבודה ועשיית כסף זה לא הכל, אבל אצל תלמידי חכמים זה לומר לו שלשבת יש גובה- ממד נוסף, כמו שידוע שלתלמיד חכם בשבת אסור ללמוד מה שהוא לומד כל השבוע, אלא צריך ללמוד עניינים יותר כלליים, כי שבת הוא גובה נוסף בתורה, עוד

כלליות על כלליות, וזהו כבר ממד אחר של שבת. ברור שהוא לא יעשה מלאכה, כי הוא עסוק כל היום בללמוד תורה. יוצא שקיום המצוות נובע ממנו באופן טבעי, שאינו יכול בלעדיו, כמו שאדם אינו מסוגל לא לנשום. ולאט לאט, כשאדם עמל בתורה, הוא מוצא שמהו בתוכו השתנה - המבט שלו אחר. משהו עקרוני השתנה בגישה שלו לחיים. וכמו ששאלנו בתחילה: מה יותר מועיל מבחינה מוסרית למוד תורה או מצוות? מובן שהברכה המוסרית יותר שורה בלימוד תורה, כי היא משנה את המניעים של האדם בצורה כללית. מבחינה עקרונית גישת המוסר שלו שונה. יוצא אם כך לפי המהר"ל, שהסיבה לכך היא שהתורה היא כלל, ואילו מצוות הן פרט. ולכן, אין עם הארץ חסיד, כי חסיד זה לא פרטים, זה לא הקפדה על מצוות, אלא זוהי שיטת חיים, זה לב אחר, זה משהו אחר מהבחינה המהותית.

פרשת דרכים

האם יוצא מכאן שתלמיד חכם אין לו צורך במצוות?

עדיין אין זו הקומה הסופית. יש כאן קומה מעבר לתלמיד חכם, עוד מדרגה - פרשת דרכים. ראינו שעם הארץ רצונו מתבטא במטרות חומריות, והמצוות באות להציל אותו כדי שלא ישקע בזוהמה. לכן, נותנים לו הרבה הלכות כדי שלא יהיה מושחת, כדי להציל אותו. לעומת זאת, תלמיד חכם - המטרות שלו בכלל שונות. הוא רוצה להיות קדוש וטהור, ולכן אין הוא צריך מצוות כקרבן הצלה. התורה מגינה עליו בצורה הטובה ביותר. אבל, תלמיד חכם, גם אם המגמה שלו ברורה, יכול להיות שיש פרטים קטנים שהוא לא חרד להם. כלומר, קיימים עדיין הפרטים הקטנים, שאין הוא רגיש לצורך בהקפדה עליהם, וזה מה שיכול לגרום לו שדרכו אינה ממש ישרה. מגמתו טובה וישרה, מטרותיו עליונות, הוא באמת כללי במגמותיו. אך פרטים קטנים שמצטרפים לאט לאט, ושאינם מתייחס אליהם בכובד ראש, על פני טווח של זמן, יוצרות סטיות. לכן, צריך להוסיף על התורה, שהוא בונה במגמות ובשאיפות, גם את הפרטים הקטנים. יקרא מהפרטים נקראת יקראת-חטא. לצורך הדיוק נאמר שלא עשה חטא, הוא לא אדם שמתעניין בחטא ורוצה בעבירות, אלא שהוא חושש לפרטים הקטנים ואכפת לו מהם. זה מבטיח שלא יהיו תקלות קטנות בדרך. זוהי שלמות של תלמיד חכם. זהו השוני מעם הארץ, שאצלו המצוות באות להצילו, ואילו אצל תלמיד חכם הן באות למנוע אותו מסטיות קטנות כדי שההליכה תהיה שלמה.

המהר"ל בנתיב התורה¹⁶ מביא חידוש עצום לגבי תלמיד חכם. הוא אמר שישנה אפשרות לתלמיד חכם להגיע לשלמות מתוך התורה עצמה בלי תוספת חיצונית של יראת חטא וכד' ולהגיע לישרות, ליושר.

איך תלמיד חכם מסיק שמעתא אליבא דהלכתא?

כוונתו- ההלכה היא האמת והיושר.

מה זה מסיק שמעתא אליבא דהלכתא?

מה זה תלמיד חכם שמסיק? מעלה.

קודם כול, ללמוד להלכה אין כוונה להוריד את הלימוד להלכה בתכלית הכוונה, אלא בדיוק ההפך. זה לא ללמוד את הגמרא, ואז לנסות לראות מה ההלכה, שכן, אם זה כך הרי שלימוד בזה הינו סתם עניין כמותי ללא הוספת איכות כלשהיא. פשוט ללמוד גמרא, ואחר כך לראות מה פסקו.

אם כך, מה כוונת משפט זה ?

הכוונה היא שבתוכי הלימוד שלו, בתוך השמעתא, הוא לא רק לומד את כל הסברות והצדדים, אלא הוא טורח לברר איזו סברא מבין הסברות שנאמרו, הגדרתה היא הכי מדויקת. איך הוא עושה זאת? הוא מכוון להלכה. כלומר, כשאדם לומד סוגיא בגמרא עם הראשונים, ויש כמה סברות, כך שאפשר לומר כך ואפשר לומר אחרת, הוא מחדד אותן, ואחר כך בודק את ההלכה ואת כל המקרים שמביאים להלכה. לאחר מכן הוא בוחן איזו סברה מבין כל הסברות בסוגיה עומדת לפי כל הנקודות ההלכתיות שמובאות בהלכה, איזו סברה מבין כל הסברות הכי קולעת להלכה.

כדוגמה, נניח שאדם לומד ויש סברה טובה ב"טור" אבל כשהוא רוצה לשזור הכל בשולחן ערוך, זה לא מסתדר לפי הכיוון ההלכתי. אז מה עליו לעשות? עליו לשפץ את הבנתו כדי שיעלה להלכה. זה יוצר איכות של לימוד, של רצון, של דעת שמשנה את תפיסת החיים - שאדם יהיה ישר.

אדם שלומד כך מסיק, – מעלה את הסוגיה ומעלה את עיונו עד לפרטים הקטנים, ומכוון בדיוק עד הסוף. כך הוא בונה את האישיות שלו ללכת עד הסוף ולא לוותר. הוא בונה מהלך מדויק שאינו משאיר פרט מוזנח. זה יוצר איכות של אדם שהתורה ממש שוזרת את האישיות שלו. אדם ששזור בלימודו את כל הפרטים, במקביל, התורה הולכת ושוזרת את אישיותו. זו שלמות של הופעת התורה בנפש.

¹⁶ פרק א' עמוד ז'.

היכן לרכז את המאמץ?

השאלה הנשאלת היא, אם כך, מה צריך להיות המאמץ שלנו? אמנם, נכון שהתורה משנה את המבט, אך האם רוב הזמן אנו צריכים להשקיע במעשיות, ופעם בכמה זמן נלמד תורה, כדי לבנות את המבט האחר? או, שמא דווקא ההפך? איך עלינו לבנות את מערכת היחסים בין שני הכוחות הללו - תורה ומצוות - בתור תיקון מוסרי? זוהי שאלה שאינה פשוטה בכלל.

לפי הרמב"ם, דרך האמצע נועדה לתקן את האדם, הוא לא מדבר כלל על לימוד תורה, אלא על מצוות כשיטה מוסרית.

"בפרק קמא דמועד קטן

כתיב: "וכל חפצך לא ישוו בה", הא חפצי שמים כמו המצוות ישוו בה! וכתיב "וכל חפצים לא ישוו בה" פירוש: אפילו המצוות שהם חפצי שמים? ומתריך: לא קשיא, הא במצווה שא"א שתיעשה על ידי אחרים, הא במצווה שאפשר שתיעשה על ידי אחרים".¹⁷

המהר"ל מתחיל את הסברו במאמר שמדגיש דווקא את המצוות, כתוב וכל חפצך וכו'. שם מדובר שכל הרצונות והמעשים שלנו אינם שווים לערך התורה, הא חפצי שמים כדוגמת המצוות ישוו בה, כלומר המצוות שוות ערך לתורה, מצד שני כתוב, כל חפצים לא ישוו בה, כלומר אפילו חפצי שמים כמו מצוות לא ישוו בה: לכאורה שני פסוקים סותרים! אלא, מתרצים: הא במצווה שאי אפשר שתיעשה על ידי אחרים, הא במצווה שאפשר שתיעשה על ידי אחרים.

זה החילוק שמביא המהר"ל.

מה הכוונה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים? אין הכוונה רק במין תיקון חברתי - ציבורי שאף אחד אחר לא יכול לעשות, אלא יותר מזה, כגון סוכה ולולב שהם דווקא לא כמו ביקור חולים או צדקה, אלא דווקא מצוות שהן נוגעות אליך, ולא נוגעות לציבור במובן החברתי, ואנו מבטלים תורה בשבילם והולכים לקיים אותם. מה הסיבה להפסיק תורה כדי לקיים מצווה? צריך לברר את הדברים דווקא במובן של האדם עצמו, ולא בהקשר הציבורי-חברתי. חשוב להעיר שאנו לא מדברים על מצוות לא תעשה, כי זה פשוט שממצוות אלו אדם חייב להימנע כדי שלא להזיק לעצמו נזק רוחני. על זה אין דיון. לכן המהר"ל מביא רק את הרמ"ח של מצוות עשה.

¹⁷ מועד קטן דף ט' עמוד ב'.

כדי לחדד יותר את הדין נשאל שאלה שכזו: מה עדיף - ללמוד שעה גמרא או ללכת לבנות סוכה? לכאורה, זה לא פשוט כי שניהם מקדמים אותי רוחנית, אך מה יותר מקדם אותי? זו השאלה האמיתית.

במבט ראשון מצוות לימוד תורה היא מעלה יותר עליונה, למה? כי התורה היא שכל עליון שנתן ה' לעולם. מה הכוונה שהתורה היא שכל עליון?

כדי לברר זאת נסביר קודם דווקא את עניין המצוות בנושא שלנו.

המצוות הן המעשים שהאדם עושה בגופו הגשמי, "אף כי לא ידע טעם המצוה". נראה, שהדגש הוא "אף כי לא ידע טעם המצוה" כלומר שהמצוות לא קולטות את הרבדים היותר פנימיים שבנפש האדם, הרבדים הללו הם: השכל, הדעת, האינטליגנציה.

אומר המהר"ל - טעם המצוות איננו חלק מהמצווה, כלומר המצווה לא פונה אל עיקר האישיות האנושית, אלא שעיקר האדם הוא המוח וההבנה שלו, ולא המעשה. כאשר פונים אל האדם, לא פונים אל מעשיו, אלא אל ההבנה שלו.

המצוות מיסודן לא פונות אל המישור העיקרי האישיותי.

זו כוונת מה שכתב המהר"ל " שסוף סוף הן {המצוות} המעשים ושהשכל {התורה} הוא יותר על החפצים", שהתורה היא שכל שפונה אל שכל, ולכן אפשר לומר שכדי להשפיע על האדם יש לקשר את תבונתו אל "אומר אלוקי", שהוא פועל על אלמנט השכל. זאת, לעומת המצוות שפועלות על צד יותר נמוך שבאדם – על גופו הגשמי. כאשר יש התייחסות ישירה אל האדם, הפנייה הינה בעלת ערך עקרוני הרבה יותר, ויותר מרוממת מאשר המצוות, ולכן, לכאורה ההבנה הפשוטה של הגמרא היא שגם חפצי שמים לא ישוו בה.

אלא שההתלבטות הגדולה תהיה כאשר פתאום ישנה מניעה כי כאן מצווה שאינה יכולה להיעשות על ידי אחרים. אם זו מצוה שיכולה להעשות על ידי אחרים סימן שאין פה קשר אליך דווקא, אז מתחדד המרחק בין המצוות לבין התורה, שהרי זה לא פונה אליך, לאישיות שלך דווקא, אז מה פתאום שתפסיק עכשיו מעיסוק בתורה.

אך כאשר זו מצווה שאינה יכולה להיעשות על ידי אחר, זה כבר מעמד אחר. כאן היא פונה אל האישיות שלך, אומר המהר"ל, במצב כזה המצווה קודמת, מדוע?

כי כאן יש חיסרון גדול, מהו החיסרון? כאילו שנעשית מחוסר איבר מסוים. שכידוע מצוות הן כנגד איבריו של האדם.

המהר"ל אומר שאם אני צריך לדון מה יותר משלים את האדם, זה בוודאי שהתורה מעלה יותר את האדם, אבל אם זו מצווה שאינה יכולה להיעשות על ידי אחר {לא יכולה להתקיים}, אלא רק על ידיך, זה סימן שעצם זה שהתגלגל אליך חיוב שאתה לא יכול להימנע ממנו, זה מעיד שיש פה נקודה מסוימת שיש לה בחינה של "לא תעשה". שכן, אם אני לא אעשה אותה, - אותי, ורק אותי, יחייבו על כך בשמים. כלומר, זה סוג של עבירה אם אני לא אעשה זאת. צריך להבין

שמצווה היא לא התקדמות אלא מצווה היא לשמור שלא יחסרו לך איברים. אם אין מצווה, חסר איבר, כלומר לא התקדמת, אלא להפך- אפילו נחסרת.

המהר"ל בפרק רביעי ב"תפארת" מרחיב מה זה "אדם". שהרי טעות לחשוב שאיברי גוף האדם הם רק פיזיים, אלא בוודאי שיש בהם גם צלם אלוקים. צלם אלוקים שבאדם זה לא הנשמה. המהר"ל מבחין בין הנשמה לבין צלם אלוקים שבאדם. עצם צורת האדם בלי קשר לנשמה, יש לו צלם אלוקים, בתוכו משהו אלוקי. ורמ"ח איברים, מובא בזוהר, הם צורתו, וצורתו צלם אלוקים - לא הנשמה, אלא עצם מבנה האדם על ידי רמ"ח איבריו. { ושס"ה זה רק לשמור על הנשמה שלו }.

לכן, כשאנו מדברים על איברי האדם, צלם אלוקים נמצא כאן, זה מין קודם שלא מובן. לכן צריך להסביר שבאברים מתגלה צלם אלוקים כלומר בגוף האנושי, ישנה ישות מיוחדת שנקראת "צלם אלוקים", מה זאת אומרת? קודם צריך להבין את המושג "צלם אלוקים"!

נכון שלאדם יש נשמה, והיא הצד העליון, שכל והשגות עליונות. אך האדם נברא עם גוף, כלומר ישנה מטרה- לא רק הנשמה תהיה מחוברת למציאות הרוחנית אלא גם הגוף. ולכאורה, מה הקשר בין חלק אלוה ממעל לעולם הפיזי? בשביל זה צריך לומר צלם אלוקים, צלם- שבתוך הטבע { הגוף } יש איזה מין {מעטפת} רובד פנימי, לחיים הטבעיים שהם רובד רוחני, והרובד הפנימי נמצא דביק לממד הפיזי שלנו אך הוא רוחני, {הוא עדיין לא הנשמה} הוא בצלם, כלומר בעל תכונות דומות, וזה מאפשר למגע בין נשמה לגוף. לדוגמא, אנו אומרים בעברית "הלב שלי נשבר", ולב זהו משאבת דם, וכשאנו אומרים שהוא נשבר זה מבטא איזה ערך ולא פיזיות, או למשל מוסר כליות. כלומר אנו משתמשים באיברים הפיזיים שלנו כדי לתת אמירה, וזוהי רק דוגמה להתבונן שיש פה גוף עם רובד פנימי שזה צלם אלוקים שהוא עדיין לא הנשמה, אבל זוהי הכנה להתחברות עם הנשמה, וזה עוטף את כל האברים.

ב"אורות ישראל"¹⁸ מסביר הרב קוק –יש שני מושגים א) ליצור כתובת ב) לרומם מבט.

כך גם אצלנו, קודם תיצור הכנה, נשמה, כדי שהמבט יוכל להתרומם.

כגון: כוהן שיודע את כל התורה בעל פה, אך ברית מילה לא עשה, פוסלים אותו מלהקריב במקדש. מדוע?

כי אין כאן צלם, יש כאן משהו סתום להכנה של צלם אלוקים, יוצא מכך שהתורה היא "מטרת- העל" והמצוות הן הבסיס לתורה, שתיצור את המהפך באדם ותרומם את המבט האנושי למבט אלוקי, את השכל העליון. ולכן אם ישנה מצווה לקיים, ואין אדם אחר שיקיימה, זה אומר שיש פה נקודות שצלם אלוקים לא מופיע בצורה אחרת מבלעדי זה, ויש פה חובה עליך לפתוח

¹⁸ פרק א' פסקה א'

סתימה כדי שהתורה {הנשמה} תופיע, ולכן תעזוב כרגע את התורה כדי לתת את הבסיס לתורה להתקיים עליו.

כדי שיהיה אחר כך בעל נשמה שכרגע היא סתומה, צריך האדם לפנות עצמו מלימוד תורה לצורך קיום אותה מצוה.

לדוגמא, תלמיד שאינו הגון לא מלמדים אותו תורה. לכאורה, למה לא? דבר נפלא, נתקן אותו! אלא צריך לומר שהתורה לא תפעל באישיותו, כי אין פה בן אדם שיש לו הבסיס {מצוות – מידות טובות} שהתורה תתקיים בו כדי שהיא תשפיע עליו, ולכן אין טעם ללמדו.

ואם כן, מה זה חסר איבר, חסר צלם אלוקים, אין כתובת להנחלת התורה.

גם כן בספר "תומר דבורה" בתחילת הספר הוא כותב: למה צריך לתקן מידות? כדי שהצלם יוכל להופיע, אדם שלא תיקן מידותיו למה שילמד תורה, הרי אין קרקע מוכנה לתורה, אין צלם שיקשר בין הגוף לבין התורה?! תיקון המידות עוד לפני תורה.

ולכן אומר המהר"ל, שאם ישנה מצווה שמחייבת את האדם המסוים דווקא, הוא צריך ליצור כתובת, הכתובת היא הבסיס והתשתית לתורה, נכון שלתורה ישנה מעלה יותר עליונה, אך אם ישנה כאן סתימה, כי זוהי מצווה שרק על ידי תוכל להתקיים ואינו מקיימה, כלומר הוא לא נתן לצלם אלוקים שלו להתפתח, וישנה חסימה לתורה, ולכן אין ענין שתמשיך כרגע להתעסק בה.